ISSN 2149-5491

BELGÜ

ARDAHAN ÜNİVERSİTESİ İNSANİ BİLİMLER VE EDEBİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

YIL:1 SAYI:2
GÜZ 2015

2015 Dede Korkut Yılı

BELGÜ

ARDAHAN ÜNİVERSİTESİ İNSANİ BİLİMLER VE EDEBİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

Yıl:1 / Sayı:2 / GÜZ 2015 - ALTI AYDA BİR YAYINLANIR

Ardahan Üniversitesi İnsani ve İdari Bilimler Fakültesi Dekanlığı Adına Sahibi
Prof. Dr. Alpaslan CEYLAN

Editör Kurulu
Prof. Dr. Alpaslan CEYLAN
Doç. Dr. Bahattin ÇELİK
Doç. Dr. Mitat DURMUŞ
Yrd. Doç. Dr. Mehmet KILDIROĞLU

Kapak Deseni : Garip Kafkaslı
Dizgi : Oğuz ARAS
Düzenleme : Salih ÖZYURT
Kapak - İç Düzen : sm[art] 0442 235 1 235
ISSN : 2149-5491

Belgü, Ardahan Üniversitesi, İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi'nin resmi yayın organıdır. Yayın dili Türkçe ve kabul gören Batı dilleridir. Yılda iki kez basılan ulusal hakemli bir dergidir. Bu dergide yayımlanan makalelerin içeriği tamamen yazarların sorumluluğundadır.

Yazışma Adresi: Ardahan Üniversitesi Yenisey Kampüsü İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi Binası – Çamlıçatak Mevki Merkez, Ardahan – Türkiye
Tel: 0 478 211 75 26 **Faks:** 0478 211 75 27 **e-mektup:** ibef@ardahan.edu.tr

İÇİNDEKİLER

Çıldır Başköy Kaya Resimleri
Alpaslan CEYLAN 7

Tarihten Günümüze Hazaralar (Tarih, Dil, Folklor ve Etnografya)
Abdullah MOHAMMADİ 29

Amerika Yerli Kızılderili ve Türk Halk Kültüründe Destanlaşmış Şamanlar, Gün Ana ve Toprak Ana
Ahmet Ali ASLAN 53

Şanlıurfa İli Yüzey Araştırması
Bahattin ÇELİK 87

Hitit Kent Yaşamında Zanaatkârların Ekonomik ve Sosyal Rolleri
Hatice UYANIK 109

Kıpçakları Çortan/Çorton/Curtan/Cordan/Yortan/Yordan Boyu Hakkında
Mehmet KILDIROĞLU 123

Urartuların İran'daki Krali Kenti: BASTAM
Nezahat CEYLAN 137

Çoruh ve Kür Vadisinde Kimmer ve İskit Yer Adları
Oktay ÖZGÜL 159

Sipahi Ayaklanmasının Siyasi Sebepleri
Suat VURAL 181

Kazan Oğlu Uruz'un Esir Düştüğü Anlatı Üzerine Arketipsel ve İmgesel Bir Yorum
Tuba DALAR 203

Erzurum Kalesinde Tespit Edilen Usta Monogramları
Yavuz GÜNAŞDI 223

Soğmatar Kült Merkezi İle İlgili Yeni Öneriler
YUSUF ALBAYRAK 253

DANIŞMA KURULU

1. Prof. Dr. Ramazan Korkmaz – Ardahan Üniversitesi
2. Prof. Dr. Dilaver Düzgün – Atatürk Üniversitesi
3. Prof. Dr. Ceval Kaya - Ardahan Üniversitesi
4. Prof. Dr. Yakup Çelik – Yıldız Teknik Üniversitesi
5. Prof. Dr. Süleyman Kayıpov – Kırgız-Türk Manas Üniversitesi
6. Prof. Dr. Sebahattin Balcı - Kırgız-Türk Manas Üniversitesi
7. Prof. Dr. Orhan Büyükalaca - Korkutata Üniversitesi
8. Prof. Dr. Ahmet Beşe - Atatürk Üniversitesi
9. Prof. Dr. Ali ABİŞEV - Kızılorda Korkut Ata Devlet Üniversitesi
10. Prof. Dr. K. Minsara Sadvakassovna - Kızılorda Korkut Ata Devlet Üniversitesi
11. Prof. Dr. Prof. Dr. Asılbek Kulmirzayev - Kırgız-Türk Manas Üniversitesi

BİLİM KURULU

1. Prof. Dr. Funda Toprak – Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
2. Prof. Dr. Gürkan Doğan - Ardahan Üniversitesi
3. Prof. Dr. Hülya Argunşah – Erciyes Üniversitesi
4. Prof. Dr. İbrahim Şahin - Osmangazi Üniversitesi
5. Prof. Dr. İlhami Durmuş – Gazi Üniversitesi
5. Prof. Dr. İsmail Parlatır – Ankara Üniversitesi
6. Prof. Dr. Kazım Köktekin – Atatürk Üniversitesi
7. Prof. Dr. Kylyshbay Aldabergenovich Bissenov - Kızılorda Üniversitesi
8. Prof. Dr. M. Fatih Andı – Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi
9. Prof. Dr. Mehmet Törenek - Atatürk Üniversitesi
10. Prof. Dr. Nurettin Demir – Hacettepe Üniversitesi
11. Prof. Dr. Orhan Büyükalaca – Korkut Ata Üniversitesi
12. Prof. Dr. Ramazan Kaplan – Bartın Üniversitesi
13. Prof. Dr. Ramazan Korkmaz – Ardahan Üniversitesi
14. Prof. Dr. Salih Çeçen – Ankara Üniversitesi
16. Prof. Dr. Süleyman Kayıpov - Ardahan Üniversitesi
17. Prof. Dr. Turgut Yiğit – Ankara Üniversitesi
18. Prof. Dr. Yakup Çelik - Yıldız Teknik Üniversitesi
19. Prof. Dr. Ahmet Beşe – Atatürk Üniversitesi
20. Prof. Dr. Salim Cöhçe - İnönü Üniversitesi
21. Prof. Dr. Hasan Basri Karadeniz - Dumlupınar Üniversitesi
22. Prof. Dr. İbrahim Tellioğlu - Ondokuzmayıs Üniversitesi
22. Doç Dr. Ömer Soner Hunkan – Trakya Üniversitesi
23. Yrd. Doç. Dr. Akın Bingöl - Kafkas Üniversitesi
24. Yrd. Doç. Dr. İbrahim Üngör - Erzincan Üniversitesi

2. Sayı Hakem Kurulu

1. Prof. Dr. Haldun Özkan - Atatürk Üniversitesi
2. Prof. Dr. Hanefi Palabıyık - Atatürk Üniversitesi
3. Prof. Dr. Harun Taşkıran - Ankara Üniversitesi
4. Prof. Dr. Hasan Bahar - Selçuk Üniversitesi
5. Prof. Dr. İlhami Durmuş - Gazi Üniversitesi
6. Prof. Dr. Neslihan Durak - İnönü Üniversitesi
7. Prof. Dr. Özdemir Koçak - Selçuk Üniversitesi
8. Prof. Dr. Rıza Hejebri Nobari - Ardahan Üniversitesi
9. Prof. Dr. Yusuf Kılıç - Pamukkale Üniversitesi
10. Doç. Dr. Ahmet İçli - Ardahan Üniversitesi
11. Doç. Dr. Anıl Yılmaz - Kâtip Çelebi Üniversitesi
12. Doç Dr. Erhan Göksu - Katip Çelebi Üniversitesi
13. Doç Dr. Hüseyin Baydemir - Atatürk Üniversitesi
14. Doç Dr. Mitat Durmuş - Ardahan Üniversitesi
15. Doç Dr. Ranetta Gaffarova - Ardahan Üniversitesi
16. Doç. Dr. Ömer Soner Hunkan - Trakya Üniversitesi
17. Yrd. Doç. Dr. Akın Bingöl - Kafkas Üniversitesi
18. Yrd. Doç. Dr. Halim Korucu - Kafkas Üniversitesi
19. Yrd. Doç. Dr. Hasan Geyikoğlu - Atatürk Üniversitesi
20. Yrd. Doç. Dr. İbrahim Aykun - Gaziosmanpaşa Üniversitesi
21. Yrd. Doç. Dr. İbrahim Üngör - Erzincan Üniversitesi
22. Yrd. Doç. Dr. Nurgül Moldalieva - Ardahan Üniversitesi
23. Yrd. Doç. Dr. Oğuz Şimşek - Ardahan Üniversitesi
24. Yrd. Do.ç Dr. Selma Pehlivan - Sakarya Üniversitesi

SOĞMATAR KÜLT MERKEZİ İLE İLGİLİ YENİ ÖNERİLER

YUSUF ALBAYRAK *

Özet

M. S. 2. yüzyılda önemli bir kült merkezi olduğunu bildiğimiz Soğmatar harabesi, 2012 ve 2013 yıllarında yapmış olduğumuz yüzey araştırması kapsamında tekrar incelenmiş, bu incelemeler sonucunda yeni buluntulara rastlanılmıştır. Söz konusu yazımız bu yeni buluntular ışığında Soğmatar kült merkezinin tekrar değerlendirilmesine yöneliktir.

Anahtar Kelimeler: *Soğmatar, kült merkezi, Sin kültü, Maralahe kültü, anıt mezar*

Abstract

The ruins of Sogmatar, which is known to be an important cult center in the 2nd century (AD), was re-examined by surface surveys that we carried out in 2012 and 2013 and we found new ruins. This article is directed towards our re-evaluation of Sogmatar cult center in the light of these new remains .

Keywords: Soğmatar, Cult Center, The cult of Sin, Maralahe cult, funerary monument

* Yard. Doç. Dr. Yusuf Albayrak Harran Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü Osmanbey Kampüsü – ŞANLIURFA, e-mail: albayrakyusuf55@hotmail.com

Antik dönemde Edessa krallığı[1] sınırları içerisinde yer alan Soğmatar, bugünkü Şanlıurfa ilinin 60 km. güneydoğusunda, Harran ilçesinin ise 40 km. kuzey doğusunda Tektek dağlarında önemli pınarların bulunduğu bir yerdedir.

1901 ve 1905 yılında Soğmatar'ı ziyaret eden Fransız Konsolosu H. Pognon, "burada sürekli bir yerleşme olmadığını, fakat bedevilerin hayvanlarını sulamak için bir toplanma noktası görevi üstlendiğini" söylemektedir.[2] Segal 1952 yılında, burada birkaç gün geçirdiği zaman, az sayıda ikamet eden insanların varlığını ve bir jandarma karakolunun olduğunu görmüştür.[3]

1950 yılından sonra yoğun bir şekilde yerleşime uğrayan Soğmatar'da hane sayısı iki yüzlere ulaşmıştır. Bu yerleşim sırasında antik döneme ait pek çok yapı tahrip edilmiş, yapıların blokları sökülerek ev ve bahçe duvarı yapımında kullanmıştır. Bugün Yağmurlu Köyü olarak adlandırılan Soğmatar'dan göçler nedeni ile hane sayısı 20 ye düşmüştür. Terkedilen ev ve bahçelerin duvarlarında devşirme olarak kullanılan bloklar açıkça görülmektedir. (Resim 1)

Soğmatar'ın bulunduğu alan çoğunlukla alçak tepeler şeklinde kayalıklardan oluşmaktadır. Alana girişte bir höyük yer alır. (Resim 2) Höyüğün kuzey ve güney yönündeki tepe sırtlarında ve de batıda yer alan tepelerin üzerinde kaya mezarları yer alır. Toplam sayısı 108 olan bu mezarlar, Höyük etrafında bir daire çizer şekilde yoğunlaşmıştır. Höyükten uzaklaşıldıkça mezar yoğunluğu azalmaktadır. Bu mezarların tamamının girişinin höyüğe bakması dikkat çekici bir özeliktir. Diğer bir özellik ise, höyüğü görmeyen tepelerde kaya mezarının olmamasıdır. Günümüzde bu mezarların genel itibariyle kötü durumda olduğu, bazılarının ahır ve depolama alanı olarak kullanıldığı, mezarların gerek içinde gerekse girişinde tahribatın oldukça yoğun olduğu görülmüştür. Bazı alanların ise işlevleri tam olarak saptanamamakla birlikte yakın dönemlerde konut olarak kullanım görmüştür. Bunlara örnek olarak 2 adet tam olarak işlevi belirlenememiş olan ve kayaya oyulmuş derinlemesine oyuklar ile 5 adet yine işlevi saptanamayan ve mağara olarak nitelendirilebilen alanlar verilebilir. (Resim 3) Yine oldukça geniş bir girişe sahip ve içeride nişler yer alan, Kutsal Alan olabileceğini düşündüğümüz kayaya oyulmuş mekanlar ile yer altından geçişi sağladığı düşünülen 7 adet tünel de mimari unsurlar arasına girmektedir. Kaya mezarları mimari açıdan birbirinden farklılık göstermektedir; basit girişli tek odalı mezarlar, dikdörtgen planlı

1 Kuzey Mezopotamya'nın Dicle ve Fırat nehirleri arasında kalan bölgede, Arami halkının M. Ö. 132 yılında kurdukları krallıktır. Bu krallığa Osroene veya Abgar krallığıda denilmiştir. Bkz. Duval, s. 36

2 Pognon, s. 23

3 Segal 1953, s. 97

tek odalı dromoslu mezarlar, geçişli iki odalı mezarlar, dromoslu çok odalı mezarlar, Arcasoliumlu tek odalı mezarlar, Arcasoliumlu çok odalı mezarlar, tek odalı sekili mezarlar şeklinde sınıflandırabiliriz. Ayrıca 9 tepede, üzerinde anıtsal yapı bulunan tonozlu mezar olarak adlandırılan mezarlar da vardır. Bugün bu mezarların üzerlerindeki anıtsal yapılar yıkıntı halinde olup, mezarların girişleri tamamen kapanmıştır. Segal 1953 yılında Soğmatar'a geldiğinde bu anıt mezarlara birden dokuza kadar numara vererek batıdan doğuya doğru sıralamış, mezarların mimarisi hakkında bilgi vermiştir.[4] Soğmatar kutsal alanındaki bu 9 yapının ortak özelliği; yüksek kayalık tepeler üzerinde, ana kayaya oyulmuş kaya mezarlarının olması ve üzerlerinde de silindirik, dikdörtgen veya kare planlı anıtsal mezar yapıların bulunmasıdır. (Resim 4)

Soğmatar'da 20 adet taş ocağı yer alır. (Resim 5) Bu taş ocaklarının 9 tanesi 9 tepede yer alan tonozlu mezarların hemen yanında yer alır. Bu da bize mezarlardaki tonozların yapımının hemen yanlarında yer alan taş ocaklarından sağlandığı göstermektedir. Diğer taş ocaklarının 3'ü, kaya mezarlarının yanında,8'i de kaya mezarların yakınındaki tepelerde yar alır. Soğmatar'ın batı ucunda yer alan tepenin doğu sırtındaki taş ocağında, uzunluğu 3.35 m, genişliği 3.60 m, kalınlığı da 80 cm olan bir bloğun üzerine taslak halinde işlenmiş aslan figürü bulunmaktadır. Söz konusu heykelin blok olarak kayalık alandan çıkarıldığı, tam olarak bitirilmediği ve sadece kontörlerinin belirgin olduğu görülmektedir.(Resim 6)

Soğmatar'da araştırma yapan Pognon, Segal ve Drijvers Soğmatar'ın Kutsal bir alan olduğunu belirtirler. Buna dayanak olarak da Soğmatar'daki rölyef ve yazıtları gösterirler. Bu rölyef ve yazıtların birçoğu Drijvers tarafından 1973 yılında yayımlanmıştır. Bu rölyef ve yazıtlardan 2 tanesi Höyüğün hemen güneyinde kaya mezarı bulunmayan bir tepenin kuzey sırtında ana kaya üzerinde yer alır. (Resim 7) Burada yer alan 2 rölyeften sağdaki, cepheden tasvir edilen ayakta duran bir erkeğe aittir. Bu kabartma kemerli, iki sütunlu ve iki basamaklı bir çerçeve içerisinde yer alır. 1.10 m. yüksekliğindedir. Kabartmanın başının etrafında başlığa benzeyen şualar yayılmaktadır. Gövdeyle kalça hizasında birleşen sağ kol, bükülmüş şekilde hafifçe ileri uzanmaktadır. Sağ dirseği üzerinde ise tanımlanamayan bir nesne taşımaktadır. Giysisi dizlerine kadar uzanmaktadır. Kabartmanın sağ tarafında, çerçeve dışında, bir yazıt yer almaktadır. Yazıtta "*Tanrı 476 (M.S. 165) yılı Adar (Mart) ayının on üçüncü gününde bu sureti Ma 'na'ya emretti*." yazmaktadır.[5]

4 Segal 1953, s. 97

5 Drijvers 1972, s. 11-12

Diğer rölyef ise ayakta duran kabartmanın sağ tarafındaki kayaya oyulmuş bir büsttür. Büst, bir niş içerisine yerleştirilmiştir. Büstün omuzları arkasında uçları yukarı doğru uzanan bir hilal görülmektedir. Büstün her iki yanında, nişin dışında yazıtlar yer almaktadır. Yazıtlardan birinde, "*Šila'nın oğlu Šila bu büstü Adona'nın oğlu Tirdat ve kardeşlerinin hayatı anısına tanrı Sin için yaptı*." yazmaktadır. Büstün sol tarafındaki yazıtta ise, tanrının ismi, ayaktaki erkek kabartmasındaki yazıtta olduğu gibi okunmakta ve sadece "tanrı" sıfatıyla geçmektedir. Yazıtta: "*Kuza'nın oğlu Zakkai ve çocukları Tanrı önünde hatırlansın*" yazmaktadır.[6] Bu büstün, Harran'ın ay tanrısı Sin olduğu soldaki yazıttan anlaşılmaktadır. Sin'in sembolü olan ay motifinin büstün omzunun üst tarafında bulunması da bunu desteklemektedir.[7]

Soğmatar'daki *Sin* kültünün varlığı yazıtlarda sık bir şekilde vurgulanmıştır. Bu yazıtlarda *Sin*'in yanında "tanrıların efendisi" olarak tanımlanan *Maralahe* ismi de okunmaktadır.[8] *Maralahe*'nin geçtiği yazıtların çoğu Soğmatar'da ele geçmiştir. Yukarıda bahsedilen kabartmaların yanındaki yazıtlarda olduğu gibi, Höyüğün hemen güneyinde tepenin kuzey sırtında yer alan yazıtların birinde "*Kumandan Adona'nın oğlu Absimya hatırlansın. Maralahe'nin önünde hatırlansın. Absimya'nın oğulları Tridates ve Babası hatırlansın*" yazmaktadır.[9] Soğmatar'da, Maralahe'nin isminin geçtiği iki yazıt daha ele geçmiştir. Bu iki yazıtın üzerinde tarihleri de verilmiştir. Tarihler, yakınlarında yer alan erkek kabartmasının yazıtının tarihi ile aynıdır. Aynı tarih ve ayda yazılan yazıtlardan birinde "*476 (M.S. 165) yılının Šebat(Şubat) ayında*[10] *Ben, Arap valisi, Adona'nın oğlu Tridates bu sunağı ve sütunu Maralahe için, efendim kralım ve onun çocukları için, babam Adona için, kendi hayatım, kardeşlerim ve çocuklarım için yaptım ve diktim*" yazarken diğerinde "*476 (M.S. 165) Šebat (Şubat) ayında ben Adona'nın oğlu Maniš ve Ma'na ve Alkur ve Belbena ve Alkur, onun kardeşi, biz bu kutsanmış tepede bu anıtı diktik ve yöneticimin besleyip büyüttüğü kişi için bir taht koyduk. O, yönetici Tridates'ten sonra büdar olsun ve O, tahtı o kişiye versin. O zaman O, mükâfatını Maralahe'den alacak. Ve eğer tahtı geri çekerse ve anıt yıkılırsa tanrı onu bilsin*" yazmaktadır.[11]

Soğmatar'da Pognon tarafından tespit edilen ve bugün Pognon mağarası olarak adlandırılan mağaranın güney, kuzey ve batı duvarlarında insan kabartmaları ve ya-

6 Drijvers 1980, s. 123; Drijvers-Healey, s. 89

7 Segal 1954, s. 55

8 Drijvers 1980, s. 75-78; Drijvers-Healey, s. 78

9 Drijvers 1972, s. 13–14; Drijvers 1980,124

10 Segal, 1967, s. 294

11 Drijvers 1972, s. 8; Drijvers 1980, s. 126

zıtlar görülmektedir. Bu kabartmaların birinin başının üst tarafında Sin'in sembolu hilalin olması *Sin*'in Soğmatar kutsal alanındaki varlığını bir kez daha ortaya koymaktadır. [12] (Resim 8)

Bu verilerin de gösterdiği gibi, Soğmatar kutsal alanı dini bir merkez olarak oldukça önemli bir konumdaydı. Burada, Edessa, Harran, Palymra ve Hierapolis de olduğu gibi, pagan dini yani ay, güneş ve gezegen kültleri inanç sistemi vardı.[13] Pagan dininde Ay tanrısı *Sin*, Mezopotamya'nın en eski ve köklü tanrılarından biridir. Ayın efendisi olarak da anılan *Sin* aynı zamanda sonsuzluğun ve bereketin de sembolüdür. Kuzey Mezopotamya'da ise Harran bu kültün yüzyıllarca süren etkinliği ile tarih sahnesinde önemli bir yere sahiptir.[14] Soğmatar'daki yazıtlarda adı sık sık geçen *Maralahe*'nin Sin ile özdeş olduğunu araştırmacılar ortaya koymuştur.[15] Araştırmacıların söz ettiği gibi *Maralahe* kültünün *Sin* kültü ile özdeşleştirilmesinin bir kanıtı da Soğmatar'da yer alan Pognon mağarasında bulunan hilal kabartmasıdır. Bu hilal kabartması, Pognon mağarasında kült heykelinin konulduğunu tahmin ettiğimiz ana kayaya oyulmuş büyük bir nişin sağındaki pervazda yer almaktadır.

Höyükte yapmış olduğumuz yüzey araştırması sonucunda, seramikler temel alınarak Kalkolitik Dönem'e ait yoğun taşçık katkılı kaba yapım seramik parçaları az da olsa görülmüştür. Söz konusu Kalkolitik Dönem'i temsil eden bu seramiklerin, Orta Fırat Bölgesi'nde görülenlerle karşılaştırıldığında benzerlik gösterdiği gözlenmiştir.[16] Höyükte ayrıca geçiş seramiği olarak adlandırılan, Geç Kalkolitik sonu Erken Tunç Çağı'nın başında görülmeye başlayan ve Erken Tunç Çağı'nın ilk evrelerinde de görülmeye devam eden üçgen tutamaklı, perdahlı pişirme kaplarına da rastlanılmıştır.[17] Geçiş döneminin yanı sıra Erken Tunç Çağı'nın ilk ve ikinci yarısını da temsil eden seramik grupları da değerlendirilen malzeme arasında yer almaktadır. Söz konusu dönemin karakteristik özelliklerini gösteren pembe, devetüyü ve yeşilimsi devetüyü hamur renklerinden oluşan ve Yalın Basit Mallar (Plain Simple Ware, Simple Ware,

12 Pognon, s. 23-35

13 Gündüz, s. 94; Segal 1957, s. 518; Drijvers 1970, s. 9

14 Özfırat, s. 72–84

15 Gündüz, s. 155; Drijvers 1973, s. 5–6; Drijvers 1980, s. 127; Drijvers&Healey, s. 40, 80; Segal 1953, s. 115

16 Orta Fırat Bölgesi'nde Kalkolitik Dönem seramiklerinin görüldüğü ve karşılaştırma yapılabilecek temel yerleşimler, Hacınebi (Pearce 2000, 117-118; Stein 1994, 145-154), Tilbeş Höyük (Fuensanta 1997, 227), Şavi Höyük (Dittmann 2001, 233), Şaraga Höyük (Sertok 2001, 455), Şadi Tepe (Algaze 1989, Fig.35), Jebel Aruda (Van Driel 1983) olarak verilebilir.

17 Orta Fırat Bölgesi kuzeyindeki Tilbeş Höyük, Kurban Höyük söz konusu geçişi temsil eden yerleşimler arasında yer almaktadır (Fuensanta 1998, 209; Algaze 1986, 282). Ayrıca Birecik ve Karkamış Baraj Bölgelerinde gerçekleştirilen yüzey araştırmalarında da bu geçişi temsil eden yerleşimler tespit edilmiştir (Algaze 1994).

Plain Ware) grubuna giren seramikler[18] höyüğün hemen her tarafında yoğun olarak ele geçmiştir. Yalın Basit Mal grubuna giren Erken Tunç Çağı seramiklerinin bir kısmı üzerinde herhangi bir bezeme ve işlem bulunmamasına karşın Kuzey Suriye ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Erken Tunç Çağı seramiğinin özellikle ikinci evresinde oldukça yaygın bir şekilde kullanılan Yatay Bant Boya Bezeme, Yatay ve Dalgalı hatlardan yapılmış boya bezeme (Combed Wash Ware) ve Saklı Astar (Reserved Slip) başlıca Yalın Basit Mallar (Plain Simple Ware) grubu olarak ele geçen malzeme arasında yer almaktadır. [19] (Resim 9)

Ayrıca yine ETÇ III-IV evrelerinde bölgede yoğun olarak karşılaşılan Metallik Mal grupları (Metallic Ware) yoğun olarak tespit edilen Erken Tunç Çağı Seramik grupları arasındadır. Çok yoğun olmamakla birlikte M. Ö I. Binyıla ait Demir Çağ'a ait parçalar da tespit edilen dönem arasındadır.[20] Höyüğün güneybatısı, kuzeyi ve kuzeybatısında ise Roma Dönemi'ne ait günlük kaplar da ele geçen diğer seramik gruplarını oluşturmaktadır. Son olarak oldukça yoğun olarak tespit edilen mal grubunu ise özellikle İslami Dönem'in sırlı seramikleri başta olmak üzere Orta Çağ'a tarihlendirilen dar ağızlı geniş çömlekler ile dışa dönük ağız kenarlı, kısa ve uzun boyunlu çömlekler oluşturmaktadır. Son olarak çok yoğun olmamakla birlikte çekirdek ve dilgi parçaları başta olmak üzere çakmaktaşı parçaları da toplanan buluntu grupları arasında yer almaktadır. (Resim 10)

Sonuç olarak; Soğmatar, antik çağda dini ve politik bir merkez olması yanında önemli bir yerleşim yeri ve nekropol alanıydı. Kutsal bir merkez olarak Soğmatar, önemini ay, güneş ve gezegenlerin kutsal sayıldığı Assur ve Babillilerin inancından gelen Pagan (putperest) dinin ve bu dinin tanrılarından "*Maralahe*"nin yani tanrıların efendisinin merkezi olmasından almaktadır. *Maralahe*'nin isminin pek çok yazıtta sık sık dile getirilmesi de bunun en önemli delilidir. Ayrıca bazı büst ve kabartmaların Harran'ın ay tanrısı *Sin*'in sembolünü taşıması ve yazıtların bazılarında *Sin*'in isminin geçmesi Soğmatar'ın önemini bir kat daha arttırmaktadır. Soğmatar höyük ise verilere göre, İslami Dönem'den başlayıp Roma, Demir Çağı (M.Ö I. Bin), Orta

18 Çark Yapımı ve seri üretim olan ve Yalın Basit Mallar olarak adlandırılan söz konusu mal grubu Birecik Mezarlığı'nda (Sertok 2007, 241-242), Zeytinlibahçe ETÇ I (Frangipane 2007, 131-136), Tilbeşar III (Kepinski 2007, 152-153) ve Arslantepe VI B2 evresinde (Frangipane 2000) yoğun olarak tespit edilmiştir.

19 Saklı Astar Mal Grubu'nun (Reserved Slip Ware) görüldüğü diğer önemli yerleşimler; Samsat Höyük XIX-XVIII tabakalarında, Kurban Höyük IV B-A, Horum Höyük III (Marro 2007, 223-225), Birecik ETÇ Mezarlığı (Sertok ve Ergeç 1999, lev.7.A-I, 8. A-F) ve Zeytinlibahçe (Frangipane 2002, res.11) olarak sıralanabilir.

20 Demirçağ Dönemi'nin Güney Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki yayılımı ve karakteristik özelliklerinin için bkz. Matney 2011, 443-463.

ve Erken Tunç Çağı ve Kalkolitik Çağ'a kadar uzanan oldukça geniş bir dönemde yerleşim gördüğü anlaşılmaktadır. Nekropol olarak da kullanılan bu alanda tespit ettiğimiz yüzün üzerinde kaya mezarı bunu açıkça göstermektedir M. S. 2. yüzyılda ön plana çıkan ve M. S. 3. yüzyıla kadar önemi koruyan bu kutsal alan, Hıristiyanlığın yayılması ile önemini yitirmiştir.

Kaynakça

Algaze vd. 1994: G. Algaze, R. Breuninger ve J. Knudstad., "The Tigris-Euphrates Archaeological Resonnaissance Project: Final Report of the Birecik and Carchemish Dam Survey Areas", Anatolica, 20, 1994, 1-96. (1994).

Algaze 1986: G. Algaze, "Kurban Höyük and the Late Chalcolithic Period in the Northwest Mesopotamian Periphery: A Preliminary Assessment", Ed. U. Finkbeiner ve W. Röllig, Gamdat Nasr Period or Regional Style?, Wiesbaden: Dr. Ludwig Reichert Verlag, , 274-315. (1986).

Algaze 1989: G. Algaze, "A new Frontier: First Results of the Tigris-Euphrates Archaeological Resonnaissance Project", *JNES,* 48, 1, 241-282, (1989).

Dittmann vd. 2001: RC. Dittmann, C. Grewe, S. Huh ve C. Schmidt "Şavi Höyük Yüzey Araştırması" Ed. N. Tuna, J. Öztürk ve J. Velibeyoğlu, Ilısu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik ve Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 1999 Yılı Çalışmaları, Ankara: ODTÜ TAÇDAM, 233-262, (2001).

Drijvers 1970, H. J. Willem, "Edessa und das jüdische Christentum". Vigiliae Christianae, Vol. 24, No. 1, (Mar.), pp. 4-33, (1970).

Drijvers 1972: Han Jan Willem, *Old Syriac (Edessean) Inscriptions*, E.J. Brill, Leiden, (1972).

Drijvers 1973: Han Jan Willem, "Some New Syriac Inscriptions and Archaeological Finds from Edessa and Sumatar Harabesi", *Bulletin of the School of Oriental and African Studies,* Vol. 36, 1973, s. 1-14, (1973).

Drijvers 1980: Han Jan Willem, *Cults and Beliefs at Edessa*, E.J. Brill, Leiden, (1980).

Drijvers 1999: Han Jan Willem & Healey, F. John, *The Old Syriac Inscriptions of Edessa and Oshroene: Text, Translations and Commentary, Koninklijke* Brill NV, Leiden, (1999).

Duval 1975: Rubens, *Histoire D'édesse, Politique, Religieuse et Littéraire*. Amsterdam, (1975).

Frangipane 2000: M. Frangipane,"The Late Chalcollithic/EB I Sequence at Arslantepe: Chronological and Cultural Remarks from a Frontier Site", *Chronologies des Pays du Caucase et de L'Euphrate aux IVe-IIIe Millenaires (Varia Anatolica 11) (Actes du colloque d'Istanbul, 16-19 decembre 1998), Paris: Instuut Francais d'Etudes Anatolinnes d'Istanbul,* 2000, 439-471, (2000).

Frangipane vd. 2001: M. Frangipane, Corrado Alvaro, Francesca Balossi ve

Giovanni Siracusano., "Zeytinli Bahçe Höyük 2000 Yılı Kazı Çalışmaları", Ilısu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik ve Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 2000 Yılı Çalışmaları, Ankara: ODTÜ TAÇDAM,2002, 41-100, (2001).

Frangipane 2007: M. Frangipane, "Establishment of a Middle/Upper Euphrates Early Bronze I Culture from the Fragmentation of the Uruk World. New Data from Zeytinli Bahçe Höyük (Urfa, Turkey)", *Euphrates Valley Settlement. The Carchemish Sector in the Third Millennium BC, ed. Edgar Peltenburg, Levant Supplementary Series 5. Oxford: Oxbow Books,* 122-141, (2007).

Fuensanta 1997: Jesus Gil ve A. MISIR, "Excavations at Tilbeş Höyük: The 1996 Season", *KST,* 19, 1, 1997, 227-244, (1997).

Fuensanta vd. 1998: J.G. Fuensanta, M.S. Rothman ve E. Bucak, "1997 Salvage Excavations at Tilbeş Höyük", *KST*, 20,1, 1998, 207-218, (1998).

Gündüz 1992: Ş. Gündüz, "Arkeolojik Bulgular Işığında 2. Yüzyıl Sumatar Mar alahe Kültü", Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: 6, 1992, ss. 149–159, (1992).

Kepinski 2007: C. Kepinski, "Dynamics, Diagnostic Criteria and Settlement Patterns in the Carchemish Area during the Early Bronze Age Period", *Euphrates Valley Settlement. The Carchemish Sector in the Third Millennium BC, ed. Edgar Peltenburg, Levant Supplementary Series 5. Oxford: Oxbow Books,* 152-163, (2007).

Marro 2007: Cherine ve Catherine Kuzucuoğlu, "Northern Syria and Upper Mesopotamia at he End of the 3rd Millennium BC: Did a Crisis Take Place?", *Societes humaines et changement climatique a la fin du troisieme millenaire: une crise a-t-elle eu lieu en Haute-Mesopotamie?,* ed. Catherine Kuzucuoğlu ve Catherine Marro , Varia Anatolica XIX, Paris, 2007, 584-590, (2007).

Matney 2011: T. Matney, "The Iron Age of Southeastern Anatolia", *The Oxford Handbook of Ancient Anatolia: 10.000-323 B.C.E.,* ed. Sharon R. Steadman and Gregory McMahon, Oxford University Press, 443-464, (2011).

Özfırat 1994: A. Özfırat, Eskiçağda Harran, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, s. 72–84, (1994).

Pearce 2000: J. Pearce, "The Late Chalcolithic Sequence at Hacınebi Tepe, Turkey" Ed. C. Marro ve H. Hauptmann, Chronologies des Pays du Caucase et de L'Euphrate aux IVe-IIIe Millenaires (Varia Anatolica 11) (Actes du colloque d'Istanbul, 16-19 decembre 1998), Paris: Instuut Francais d'Etudes Anatolinnes d'Istanbul, ss.115-143, (2000).

Pognon 1907: H. Pognon, *Inscriptions sémitiques de la Syrie, de la Mésopotamie et de la région de Mossoul*, Paris, s. 23-38, (1907).

Segal 1953: Judah, Benzion, "Pagan Syriac Monuments in the Vilayet of Urfa", *Anatolian Studies*, Vol. 3, ss. 97-119, (1953).

Segal 1954: Judah, Benzion, "Some Syriac Inscrptions of the 2nd-3rd Century A.D.", *Bulletin of the School of Oriental and African Studies,* Vol. 26, ss. 2-36, (1954).

Segal 1957: Judah, Benzion, Two Syriac Inscriptions from Harran. *Bulletin of the School of Oriental and African Studies, University of London,* Vol. 20, No. 1/3, Studies in Honour of Sir Ralph Turner, Director of the School of Oriental and African Studies, 1937-57, pp. 513-522, (1957).

Segal 1967: Judah, Benzion, "Four Syriac Inscriptions". Bulletin of the School of Oriental and African Studies, University of London, Vol. 30, No. 2, Fiftieth Anniversary Volume, pp. 293-304, (1957).

Segal 1970: Judah, Benzion, *Edessa, Blessed City*, Clarendon Press, Oxford, (1970).

Sertok 1999: K. Sertok ve R. Ergeç., "A New Early Bronze Age Cemetery: Excavations near the Birecik Dam, Southeastern Turkey: Preliminary Report (1997-1998)", Anatolica 25, 87-107, (1999).

Sertok 1999: K. Sertok ve R. Ergeç., "A New Early Bronze Age Cemetery: Excavations near the Birecik Dam, Southeastern Turkey: Preliminary Report (1997-1998)", *Anatolica 25,* 87-107, (1999).

Sertok 2007: K. Sertok, "Fruit Stands and the Definition of a Cultural Area around Carchemish", *E*uphrates Valley Settlement. The Carchemish Sector in the Third Millennium BC, ed. Edgar Peltenburg, Levant Supplementary Series 5. Oxford: Oxbow Books, 238-249, (2007).

Stein – Mısır 1994: G. Stenin ve A. Mısır, "Mesopotamian-Anatolian Interaction at Hacınebi, Turkey: Preliminary Report on the 1992 Excavations", *Anatolica,* 20, 1994, 145-189, (1994).

Van Driel - Driel-Murray 1983: G. Van Driel ve C. Van Driel-Murray, "Jebel Aruda, The 1982 Season of Excavation-Interim Report", *Akkadica,* 33,1-26, (1983).

Resim 1

Resim 2

Resim 3

Resim 4

Resim 5

Resim 6

Resim 7

Resim 8

Resim 9

Resim 10